

УДК 338.43:502.131.1

Ю.А. Ященко, аспірант

Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ АГРОСФЕРИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОСТІ

Ю.А. Ященко, аспірант

Белоцерковский национальный аграрный университет, г. Белая Церковь, Украина

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ АГРОСФЕРЫ В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОСТИ

Yuliia Yashchenko, PhD student

Bilotserkivska National Agrarian University, Bila Tserkva, Ukraine

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE DEVELOPMENT OF AGRARIAN SPHERE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABILITY

Розширено і поглиблено теоретичні основи розвитку агросфери на засадах сталості. Особливу увагу приділено питанням сутності сталого розвитку, змістовного наповнення понять «агросфера» та «сталій розвиток аграрної сфери», а також наведено погляди на визначення цього терміна різними науковцями.

Ключові слова: агросфера, сталій розвиток, сталість, сталій розвиток агросфери.

Расширены и углублены теоретические основы развития агросферы на основе устойчивости. Особое внимание уделено вопросам сущности устойчивого развития, содержательного наполнения понятий «агросфера» и «устойчивое развитие аграрной сферы», а также приведены взгляды на определение этого термина разными учеными.

Ключевые слова: агросфера, устойчивое развитие, устойчивость, устойчивое развитие агросферы.

In the article the theoretical foundations of agrarian sphere based on sustainability are expanded and enhanced. Particular attention is paid to the essence of sustainable development, the content of the concepts of “agrarian sphere” and “sustainable development of agrarian sphere”. The views on the definition of the term “sustainable development of agrarian sphere” are presented by various scholars.

Key words: agrarian sphere, sustainable development, sustainability, sustainable development of agrarian sphere.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку людства найважливішими постають питання, пов'язані з захистом навколишнього середовища, і соціальні питання життєзабезпечення населення. Однією з найважливіших складових сталого розвитку суспільства є комплексний, збалансований розвиток саме аграрної сфери, оскільки він сприяє стабільним прогресивним змінам у виробничій, соціальній і екологічній сферах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам сталого розвитку сільського господарства було присвячено багато наукових праць. Серед основних слід відзначити дослідження В.А. Іванова, О.М. Варченко, А.С. Даниленка, Л.І. Катан, С.М. Кваши, М.Ф. Кропивко, К.П. Мартинова, О.Л. Попової, П.Т. Саблука, О.В. Шубравської та ін. Разом з тим потребує уточнення категоріально-понятійний апарат з цієї проблеми, що визначає актуальність обраної теми.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча проблема сталого розвитку поставала досить давно, вона не втрачає своєї актуальності й сьогодні, оскільки існує дуже багато невирішених питань. А відсутність єдиного категоріального апарату стосовно сталого розвитку агросфери спонукає до аналізу теоретичної наповненості терміна та розкриття його сутності.

Мета статті. Метою дослідження є поглиблення теоретичних аспектів сталого розвитку агросфери.

Виклад основного матеріалу. Термін “sustainable development” (“сталій розвиток”) з'явився в публікаціях ще в другій половині 80-х років і був узаконений на конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку у 1992 році в Ріо-де-Жанейро, де були розроблені основні принципи сталого розвитку. У висновках конференції ООН сталій розвиток був визначений як такий розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.

Цей термін виник не випадково. У 60-х роках ХХ ст. у популяційній динаміці, у дослідженні екосистем і окремих популяцій використовувався термін “sustainability”. Він означав розвиток популяції, узгоджений з розвитком тієї екосистеми, до якої вона належала. Інакше кажучи, такий розвиток популяції, що не руйнував екосистеми, яка її оточувала, в

цілому. Використовуючи в такому плані термін “sustainable development” відносно людської популяції, його можна трактувати як розвиток суспільства, прийнятний для збереження екологічної ніші людини, тобто умов для розвитку цивілізації загалом. Оскільки екологічною нішею людства є вся біосфера, найбільш доцільно вважати його ідентичним термінові, який означає такий розвиток людства, який не руйнує біосферу [1, с. 289].

У перекладі на українську мову “sustainable development” трактують як сталий, гармонійний, стійкий розвиток (для порівняння у табл. 1 наведено офіційні переклади цього терміна різними мовами світу). Проте найчастіше у вітчизняній науковій літературі застосовується саме термін “сталій”. Деякі фахівці вважають такий переклад невдалим, оскільки ці поняття – “сталій” (тобто незмінний) і “розвиток” (процес, у результаті якого відбувається зміна) на перший погляд є непокєднаними.

Проте Новий тлумачний словник української мови подає тлумачення слова “сталій” так: 1) який зберігає той самий склад, розмір, форму, величину тощо; 2) який не припиняється, не переривається, триває весь час; 3) який протягом тривалого часу не змінюється [7]. Отже, можна вважати, що це словосполучення має абсолютно вдалий зміст.

Таблиця 1

Офіційно прийняті переклади терміна «sustainable development» деякими мовами світу

Мова світу	Офіційно прийнятий переклад оригіналу-терміна “sustainable development” мовою світу	Дослівний переклад з мови світу українською мовою
Французька	Developpment durable	Довгостроковий розвиток
Італійська	Sviluppo sostenibile	Розвиток, що заслуговує на підтримку
Німецька	Nachaltige Entwicklung	Тривалий розвиток
Шведська	En stadig utveeckling	Стійкий розвиток
Норвезька	En holdbar utvikling	Міцний розвиток
Японська	Jizoki-tekina kaihatsu	Тривалий розвиток

Джерело: [1, с. 290].

Сьогодні існує надзвичайно багато визначень сталого розвитку. Наведемо деякі приклади:

– О.Л. Попова [8]: сталий розвиток означає збалансоване, зрівноважене зростання як економічних, так і екологічних параметрів постійними пропорційними темпами, забезпечуючи загальний прогрес суспільства в усіх його сферах;

– Б.М. Данилишин визначає сталий розвиток як систему відносин суспільного виробництва, за якої досягається оптимальне співвідношення між економічним ростом, нормалізацією якісного стану природного середовища, ростом матеріальних і духовних потреб населення;

– О.Б. Ватченко, В.М. Ільченко [2]. **Сталий розвиток** – керований процес збалансованого розвитку соціально-економічних і екологічних складових, спрямованих на використання та відтворення природного середовища й досягнення відповідної якості життя людини як у теперішньому, так і в майбутньому часі.

Можна прослідкувати, що сталий розвиток включає в себе три складові: економічну, соціальну й екологічну, які мають бути гармонізовані та за умови, що цей розвиток направлений і на майбутнє.

Перш ніж перейти до встановлення сутності сталого розвитку агросфери, необхідно визначити саме поняття «агросфера». Сьогодні це поняття набуває дедалі ширшого використання, особливо коли йдеться про роль сільського господарства в досягненні гармонізованого економічного, соціального та екологічного розвитку.

О.О. Созінов зазначає, що внаслідок цілеспрямованих дій людей протягом багатьох поколінь утворилася по суті нова складова біосфери – агросфера. В ній домінують культурні рослини, свійські тварини, оброблені ґрунти і пов’язані з ними організми. До складу агросфери входять також луки, пасовиська, сільські поселення, всі типи агроландшафтів, агробіоценозів і агроєкосистем. Вона створена та існує завдяки розуму й діяльності

людини, і тому є як природничою, так і соціальною категорією. Агросфера – не тільки головне джерело забезпечення населення продовольством і сировиною для харчової і легкої промисловості, а й середовище існування значної частини населення [10].

Як найважливішу життєзабезпечувальну (виробничу і середовищну) систему, що включає людський потенціал (соціальний аспект), аграрне виробництво (економічний аспект) та агроландшафти (екологічний аспект) визначає агросферу О.Л. Попова [8].

Враховуючи вищевказані аспекти щодо сутності агросфери бачимо, що саме на за-садах сталості повинен відбуватися її розвиток.

Визначення «сталий розвиток» у контексті розвитку агросфери було зазначено в матеріалах, які були прийняті на сесії продовольчої і сільськогосподарської організації ООН у 1996 році. Вони були сформульовані таким чином: «Головним завданням Програми сталого розвитку сільського господарства і сільського розвитку є підвищення рівня виробництва продуктів харчування і забезпечення продовольчої безпеки. Для вирішення цього завдання необхідно підтримувати освітні ініціативи, використання економічних інновацій і розвиток нових технологій, забезпечуючи таким чином стабільний доступ до продуктів харчування; розвиток товарного виробництва; зниження безробіття; захист навколишнього середовища та ін.» [12].

У табл. 2 наведено визначення сталого розвитку агросфери різними авторами.

Таблиця 2

Визначення терміна «сталий розвиток агросфери»

Автор, джерело	Визначення терміна
О.Л. Попова [8]	Сталий розвиток агросфери можна визначити як системні, людиноцентристські, адаптивні за природою та якісні за сутністю цілеспрямовані зміни, що повинні забезпечувати підвищення її економічної ефективності, соціальної прогресивності, екологічної безпечності та стійкості
Л.І. Катан [4]	Стійкий розвиток аграрної сфери – це спроможність аграрного сектору за рахунок мобілізації своїх внутрішніх резервів створити таку раціональну структуру виробництва, яка б у разі появи випадкових зовнішніх впливів сприяла пом'якшенню несприятливих наслідків і одержанню мінімальних відхилень від сформованої тенденції розвитку
О.М. Варченко, А.С. Даниленко та ін. [5]	Сталий розвиток агросфери – здатність агросфери достатньо швидко й адекватно, тобто без тривалого розбалансування, реагувати на можливі виклики свого внутрішнього і зовнішнього середовища, забезпечуючи вихід продукції заданої якості у необхідних обсягах
О.В. Шубравська [11]	Сталий економічний розвиток сільського господарства визначається його здатністю забезпечити власне зростання в умовах дотримання оптимальних пропорцій свого внутрішнього розвитку і збалансованості з розвитком економічної, екологічної та соціальної систем
В.О. Іванов, А.С. Пономарьова [3]	Сталий розвиток аграрної сфери визначається трьома тісно взаємопов'язаними складовими: економічною, соціальною й екологічною. Сталий розвиток досягається, якщо протягом тривалого періоду забезпечується в єдності і взаємодії відтворення виробничого потенціалу, людських ресурсів і природного середовища
П.Т. Саблук [9, с. 133]	Стале зростаюче сільське господарство – відображає необхідність забезпечення населення планети продовольством на досягнутому рівні – стале, та необхідність зростання його випереджаючими темпами порівняно з темпами збільшення чисельності населення

Джерело: систематизовано автором.

Виходячи з дослідження можна побачити, що сталий розвиток агросфери розглядають у контексті агропродовольчої системи, галузі сільського господарства, сільських територій.

Основними структурними компонентами сталого розвитку агросфери є:

Економічна компонента:

- модернізація господарств;
- зміцнення фінансового стану підприємств;
- удосконалення виробничої та ринкової інфраструктур для розвитку сільського господарства;
- збільшення продуктивності праці та ін.

Екологічна компонента:

- екологізація виробництва;
- зростання рівня екологічної освіти;
- зменшення деструктивного впливу на навколишнє середовище;
- підтримка екологічно безпечних умов життя та ін.

Соціальна компонента:

- розвиток сільських територій;
- зростання рівня оплати праці;
- реалізація програм зайнятості;
- соціальний захист населення та ін.

Варто зазначити, що розуміння сутності розвитку аграрної сфери на засадах сталості пов'язане з таким типом його розвитку, за якого здійснюються стратегічно узгоджені кількісні та якісні зміни, що забезпечують зростання рівня життя сільськогосподарських виробників, сільського населення і цілої нації, і досягаються вони завдяки гармонізації виробничої сфери, людських ресурсів і навколишнього середовища.

Висновки і пропозиції. Таким чином, у результаті аналізу теоретичних засад сталого розвитку аграрної сфери економіки встановлено, що:

- ця категорія є відображенням змін, що відбуваються в зазначеній сфері, за яких забезпечується зростання рівня життя сільськогосподарських виробників, сільського населення і цілої нації, і досягаються вони завдяки гармонізації виробничої сфери, людських ресурсів і навколишнього середовища;
- сталий розвиток аграрної сфери визначається трьома тісно пов'язаними складовими – економічною, соціальною та екологічною;
- сталий розвиток агросфери є підґрунтям для сталого розвитку економіки загалом.

Список використаних джерел

1. *Борщук Є. М.* Основи теорії стійкого розвитку еколого-економічних систем : монографія / Є. М. Борщук. – Львів : Растр-7, 2007. – 438 с.
2. *Ватченко О. Б.* Виникнення та аналіз поняття «сталий розвиток» / О. Б. Ватченко, В. М. Ільченко // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії : зб. наук. пр. «Економічні науки». – 2011. – № 1. – С. 64–68.
3. *Іванов В. А.* Методологические основы устойчивого развития аграрного сектора / В. А. Иванов, А. С. Пономарева // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. – 2011. – № 4 (16). – С. 109–121.
4. *Катан Л. І.* Економічне забезпечення сталого розвитку аграрної сфери : монографія / Л. І. Катан. – Суми : Довкілля, 2012. – 352 с.
5. *Концептуальні основи сталого розвитку агросфери : навчальний посібник* / О. М. Варченко, А. С. Даниленко, О. В. Шубравська та ін. – Біла Церква, 2010. – 160 с.
6. *Мартынов К. П.* Методика оценки устойчивости развития региональной аграрной сферы / К. П. Мартынов // Теория и практика общественного развития. – 2013. – № 8. – С. 316–318.
7. *Новий тлумачний словник української мови у трьох томах* / уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. – К. : Аконт, 2003. – Т. 3. – 862 с.
8. *Попова О. Л.* Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми : монографія / О. Л. Попова. – К., 2009. – 352 с.
9. *Саблук П. Т.* Глобалізація і продовольство : монографія / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов. – К. : ННЦ ІАЕ, 2008. – 632 с.
10. *Созінов О. О.* Агросфера в Україні в ХХІ столітті / О. О. Созінов // Вісник Національної академії наук України. – 2001. – № 10. – С. 7–12.
11. *Шубравська О. В.* Сталий розвиток агропродовольчої системи України : монографія / О. В. Шубравська. – К., 2002. – 203 с.
12. *Promoting Sustainable Agriculture and Rural Development: Agenda 21 Chapter 14.* Rome: FAO, 1996.